

Grip op systemen

Jutta Hinterleitner

Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Representatie

Representatie

Test

Idee

Idee

Test

Introductielesing
Curator Stedenbouw
Februari 2026

GRIP OP SYSTEMEN

De komende drie jaar mag ik een bijzondere rol vervullen, die van curator stedenbouw. Waar de Academie van Bouwkunst Rotterdam voorheen werkte met hoofden, die dicht op de organisatie van het onderwijs zaten, is er nu een nieuwe formule: curatoren, die vanuit iets meer afstand tot het onderwijs en vanuit een inhoudelijke fascinatie, zorgen voor inspiratie en inhoudelijke lijnen. Deze rol past mij goed, ik mag onderzoek doen naar zaken die mij aan het hart liggen, en wat ik doe verbinden met wat er hier op de academie gebeurt. In deze lezing neem ik jullie mee in waar ik vandaan kom (letterlijk en qua fascinaties) en hoe ik mijn curatorschap wil invullen.

Ik ben geboren en getogen in Wenen. De voormalige hoofdstad van het Habsburgse Rijk, een plek die in een andere geopolitieke context ligt dan Rotterdam: sterker gericht op Oost-Europa, de Balkan, een ander cultuur- en taalgebied – ik leerde Italiaans op school, niet Frans. Ik groeide op in een welvarende wereldstad vol cultuur én maatschappelijke betrokkenheid, een fantastische plek, maar – hier komt de parallele – met veel verongelijkte burgers.

In Wenen heb ik geleerd wat een luie trap is. Wat het met een stad doet als je alles op alles zet om het openbaar vervoer aantrekkelijk en goedkoop te maken. Wat het betekent voor de leefbaarheid als je betaalbare en sociale woningbouw topprioriteit maakt, en de corporaties niet beschouwd als bedrijven maar als publiek goed. Ik heb er ervaren hoe het is om in een compacte stad te wonen die het voor iedereen mogelijk maakt om binnen no time in de heuvels te staan en in het bos. Ik heb er geleerd dat historie en vooruitgang geen tegenstelling vormen, maar in elkaars verlengde kunnen liggen

Ik ben voor de helft Nederlands. Mijn opa en oma Heeregrave woonden in de Arnhemse wijk Presikhaaf. Verhuisd naar een doorzonappartement nadat mijn grootmoeder reuma had gekregen in een vochtige en slecht te verwarmen woning in de binnenstad. In mijn kindertijd heb ik mijn zomervakanties doorgebracht in deze modernistische droom van de jaren '70. Lichte woningen, een lift, de burens van mijn grootouders ontmoeten op de galerij, een kinderzwembad in het winkelcentrum, waar wij zwommen terwijl mijn moeder boodschappen deed bij de Coöperatie. Een groot park en een trolleybus naar het centrum. Ik heb er ervaren dat je kunt bouwen aan de stad volgens idealen, en dat je die idealen als gebruiker ook kunt voelen. Voor mij was de tegenstelling tussen Wenen en Presikhaaf het begin van het besef dat ruimte maakbaar is.

Na mijn studie bouwkunde aan de Technische Universiteit in Wenen ben ik in 1997 van mijn vaderland naar mijn moederland verhuisd en vond ik mijn plek in Amsterdam. De gekraakte drukkerij op de

Bron: Gelders Archief

Plantage Doklaan werd mijn thuis, en ik mocht meewerken aan de transformatie van kraakpand naar broedplaats – de eerste in Amsterdam, waar ik nog steeds mijn werkruimte heb. Hier heb ik geleerd dat je als groep mensen ook zonder veel geld, je leemgeving kunt vormgeven. Het project draait op de inzet van de bewoners en gebruikers, die in coöperatief beheer zorgen voor blijvende betaalbaarheid. Ik heb er ook geleerd dat basisdemocratie niet altijd de snelste weg tot besluitvorming is, maar tot een functionerende gemeenschap kan leiden.

De kleuren van stedenbouw

Stedenbouwkunde is dus het vakgebied dat onderzoek doet naar wenselijke en mogelijke ontwikkelingen voor bestaande en nieuw in te richten gebouwde gebieden, inclusief de openbare ruimte. In het onderzoek en ontwerp is aandacht voor de ecologische, economische, culturele, sociale, geografische, en bestuurlijk-politieke invloed op de ruimte.

Al die aspecten werken samen en zijn op elkaar afgestemd. Verschillende 'standen' van dit mengpaneel leiden tot andersoortige plannen. Ik beschrijf een paar voorbeelden: Een van de schuiven is politieke sturing, het handelen vanuit een ideologie. Stedenbouw heeft altijd een rol gehad in het vormen van mensen door middel van de gebouwde omgeving, en daarin draagt ook de ontwerper een stuk verantwoordelijkheid. Een andere 'schuif' is de cultuur van groepen mensen, de wijze waarop zij door de tijd heen gebruik maken van de ruimte, wat zij nodig hebben en wat zij bijdragen aan de plek, én wat zij achterlaten aan cultureel erfgoed. Als je over de economie van de stad nadenkt, kom je bijvoorbeeld uit bij het thema van de ruimte als kostbaar goed.

Vierkante meters in de stad zijn schaars en duur. Dus waarvoor willen we ze gebruiken? Van wie is de stad? Hier raakt ook het sociale domein aan, het denken vanuit de stad als een gemeenschap van mensen die – door mechanismes voor onderlinge support te creëren – samen een krachtig en functionerend systeem vormen.

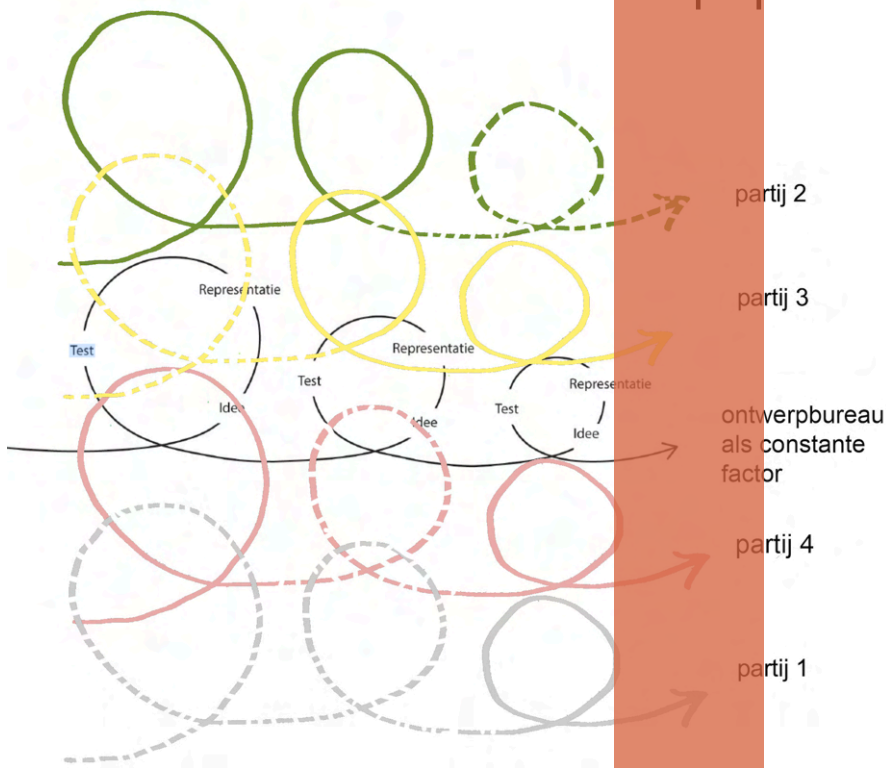
Al deze aspecten van een stad dalen neer in de ruimte, en vertellen dus ook iets over de rol van de ontwerper, die met zijn of haar werk, iedere lijn die op papier wordt gezet, een mogelijke toekomst maakt voor mensen die daar leven. De ontwerper heeft er invloed op of zwanen hun plek kunnen vinden in een plan, en of skaters er kunnen zijn. Ik chargeer bewust een beetje, want er een complex samenspel tussen ontwerper, opdrachtgever, financier etc. rond de realisatie van een idee. Wat ik wil zeggen is dat het belangrijk is om als ontwerper een eigen positie te ontwikkelen, en je te beseffen dat je verantwoordelijkheid draagt.

Ontwerpend onderzoek

Ik werk al lang met ontwerpend onderzoek en wil dat ook tijdens

"Het genereren van kennis en begrip door de effecten te bestuderen van het systematisch variëren van zowel ontwerpoplossingen als hun context."

Taeke de Jong

In verschillende iteraties worden de kennis en belangen van verschillende probleemhouders meegenomen. Hun inbreng varieert van kortstondig tot langdurend, en van oppervlakkig tot diepgaand. Bron: Steffen Nijhuis, Jeroen de Vries, Adriaan Noortman, 'Ontwerpend onderzoek', in: Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming. Methoden voor analyse en visievorming (2017), bewerkt.

Visie op naoorlogse wijken in laaggelegen veengebieden door MVRDV. Uit: What-if Nederland 2100, Platform Ontwerp NL.

mijn curatorschap aan de academie blijven doen. Ontwerpend onderzoek is een tool waarmee je visies kunt ontwikkelen voor verschillende toekomsten, het helpt ons om te laten zien wat we zouden kunnen willen voor een plek of – abstracter – rond een thema.

Taeke de Jong, voormalig hoogleraar Methodologie aan de TU Delft, heeft een bruikbare definitie gemaakt: volgens de Jong is ontwerpend onderzoek een instrument waarmee je kennis en begrip creëert, doordat je onderzoekt wat er gebeurt als je varieert met oplossingen en hun context.

Een poging tot duiding: in een ontwerp wordt een iteratief proces doorlopen van idee, visualisatie en reflectie. Met iedere 'lus' die wordt doorlopen, wordt het plan wat duidelijker, de 'omzwerving' wat kleiner. Ontwerpend onderzoek is meer dan dat, het neemt heel bewust kennis en input mee vanuit de context: de culturele laag van de skaters wordt meegenomen in de verschillende rondes van ontwerp, uitwerking en toets. Of de kennis en belangen van een natuurorganisatie, die zorgt voor een natuurinclusief ontwerp. Of de gemeente, die de verkeersplannen maakt en eigenaar is van de openbare ruimte, maar ook in sommige gevallen de eigenaar van de grond.

Door de kennis en belangen vanuit al deze (en vaak nog veel meer) stakeholders met elkaar te verbinden, en dus in meerdere rondes met elkaar te blijven experimenteren, kom je tot iets dat meer is dan een gewoon plan. Namelijk een visie die de probleemhouders verbindt, die ze stimuleert om samen te werken richting een gezamenlijk plan waar iedereen in gelooft.

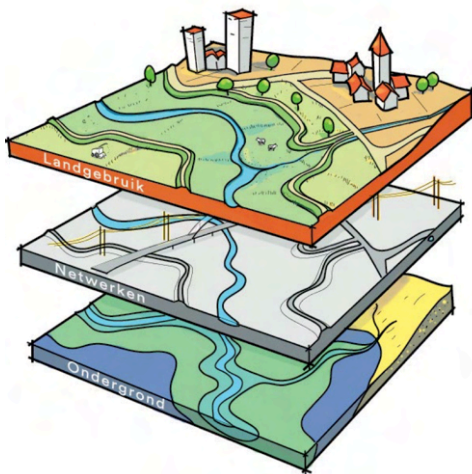
De ontwerpvisies die dit oplevert, zijn niet altijd 1:1 bedoeld om uitgevoerd te worden, vaak helpen ze om aan de voorkant van een ontwikkeling iets te bevragen en te leren. Een ontwerpvisie mag buiten de lijntjes kleuren, uitdagen, iets laten zien dat we nog niet wisten. Een toekomst schetsen die nog niet voorstelbaar was, maar die je echt wel wilt meemaken.

Een voorbeeld hiervoor zijn de What-if verkenningen voor Nederland in 2100, ik heb de visie van MVRDV op steden in laaggelegen veengebieden eruit gelicht. Hier worden wijken getoond die in 2100 onderlopen. Boven op de daken worden opgegeven gebouwlagen gecompenseerd. Een nieuw maaiveld verbindt de plinten van de bebouwing. Dit is een toekomstbeeld dat ons helpt na te denken over een toekomst waarin water en gebouwde omgeving niet langer tegenstellingen zijn.

In mijn werk naast de academie ben ik door de jaren heen bij heel veel verschillende ontwerpend onderzoek betrokken geweest. Bijvoorbeeld het Ontwerpend onderzoek NOVEX, het traject waarin de provincies samen met een hele reeks ontwerp bureaus onderzochten hoe de verschillende transitieopgaven per provincie

11
12
13
14
15
16
17

De lagenbenadering volgens Deltares.

Schematische ordening van de Sustainable Development Goals van het Stockholm Resilience Centre.

en landsdeel een plek zouden kunnen krijgen. Of het onderzoek naar stedelijke snelwegen, waarbij er wordt getekend en gerekend aan de omgevingen van snelwegen die gaandeweg binnen de bebouwde kom van steden zijn komen te liggen. Hier wordt gedacht vanuit de value case-benadering (wie heeft er baat bij een betere omgevingskwaliteit?) in plaats van een business case benadering (wie verdient er aan een ruimtelijke ingreep?). De onderzoekscomponent die hier wordt toegevoegd aan het ontwerp, is de kern van wat ontwerpend onderzoek betekent.

Ik vind het ook leuk en belangrijk om te schrijven over ontwerp als strategisch instrument, niet alleen in publicaties die de resultaten laten zien maar ook in meer beschouwende vorm, zoals in 'Ontwerpen voor gebiedsontwikkeling' (i.s.m. Tom Daamen en Hedwig van der Linden, 2023) en de Gids Ontwerpen aan onze toekomst (i.s.m. Dorien de Voogt, Jolijn Valk en Els Vervloesem, juni 2026).

Mijn werk speelt zich af midden in de praktijk, waar ontwerpers en probleemhouders samen proberen iets te ontdekken, en waar er ruimte is om nieuwe denkwijzen uit te proberen op actuele vragen en concrete locaties.

Grip op systemen

Mijn curatorschap heeft de titel 'grip op systemen'.

Ik krijg drie jaar de tijd om iets te doen en te delen met de academie. Om het vakgebied buiten de academie en het onderwijs met elkaar te verbinden, en om iets toe te voegen aan het curriculum. Daar heb ik twee dagen per week voor. Die tijd wil ik gebruiken om de systemen waar ontwerp mee te maken heeft, te mappen en analyseren. Ik wil ontwerpend onderzoek gebruiken om te ontdekken waar de ontwerpvragestukken raken aan de grotere systemen. Ik wil de methoden om dit te doen overdenken en aanscherpen, en daarmee het onderwijs verrijken.

Mijn doel is om de studenten van de Academie van Bouwkunst te helpen de de systemen waar zij mee te maken hebben en krijgen, te begrijpen. Ik wil ze uitdagen om hun eigen positie te overdenken en een kritische houding te leren aannemen, zo dat zij kunnen reflecteren op hun rol én invloed kunnen uitoefenen. Ik wil de jonge ontwerpers die hier naar school gaan helpen stevig in hun schoenen te kunnen staan, en om te leren 'inbreken' in de structuren van en rondom de stedenbouw.

Opzet van het curatorschap

Ik ga aan het werk met een onderzoek naar de verbindingen tussen systeemwereld en leefwereld, en er is een verbeeldingslag met ontwerpend onderzoek in het kader van de studio's.

Ik heb nagedacht hoe ik de verschillende ruimtelijke vraagstukken zou kunnen ordenen, om er gedurende drie jaar aan te kunnen werken. Ik heb daarvoor gekeken naar de lagenbenadering

(ondergrond – netwerken – landgebruik), de 'bruidstaart' van de SDG's (biosfeer – maatschappij – economie), en de thematische ordening zoals die is gebruikt in de Ontwerp-Nota Ruimte (water en bodem – landbouw en natuur – energie en economie – wonen, werken en bereikbaarheid).

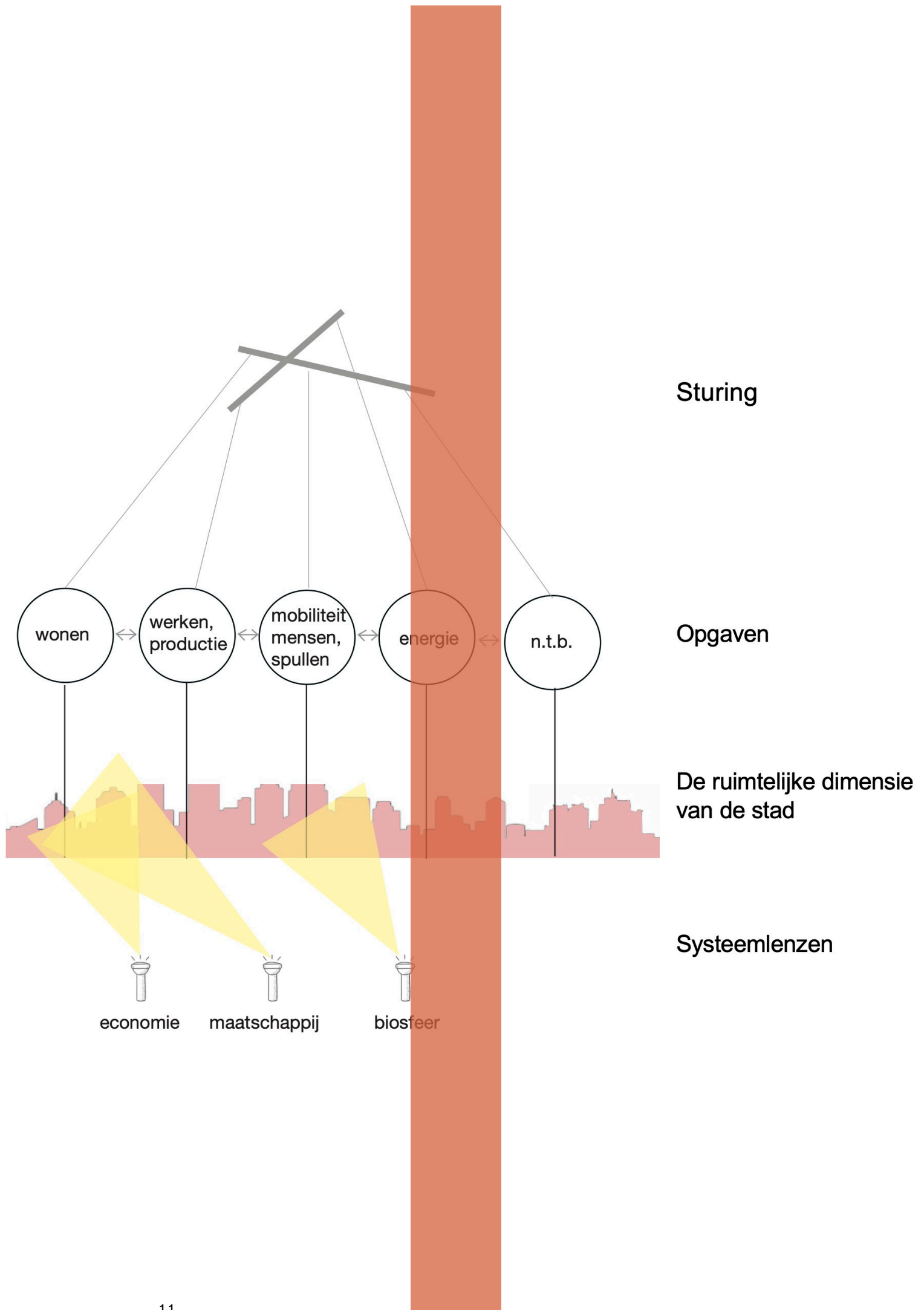
Ieder van deze indelingen heeft voor- en nadelen. Bij de lagenbenadering zijn alle lagen met elkaar verweven, en kun je geen van de lagen los bekijken. Dat maakt deze indeling een voorwaarde voor alles wat je doet, geen keuze instrument. De systemen die de VN formuleert, zijn niet makkelijk ruimtelijk te maken voor de stad. De thema's van de ontwerp nota zijn dat wel. Dus ik heb geprobeerd de systemen van de SDG's te combineren met de thema's van de nota die relevant zijn voor de schaal van de stad.

Als je nou kijkt naar de stad, de ruimte in de stad en welke opgaven daar spelen, dan kom je er achter dat alles samenkomt in de ruimte. Dit is het domein van de stedenbouwkundig ontwerper en de architect. Maar dat alles hier samenkomt, betekent nog niet dat je het daar ook allemaal kunt oplossen. Sommige vraagstukken worden op een ander niveau dan de fysieke omgeving van de stad opgelost. Als ontwerpers moeten we daar dus weet van hebben, om er invloed op te kunnen krijgen.

Ik gebruik de drie systemen van het SDG schema als 'lenzen' of spotlights, waarmee je kunt kijken naar de opgaven. Het idee is dat als je door de economische lens kijkt naar wonen, door de maatschappelijke lens en ook door die van de biosfeer, dan krijg je een completer beeld van een opgave, en ontdek je hoe het werkt en ook waar de rek zit, dus waar je invloed kunt nemen als je aan de stad ontwerpt. Wat er dan nog ontbreekt is de sturing, de governance. Wie besluit wat, waarom en wanneer. Die sturingsmechanismen moeten ontwerpers ook in de vingers krijgen, als ze meer invloed willen uitoefenen met hun ontwerpen.

Ik heb dus nagedacht over een programma voor mijn curatorschap, dat vanaf hier zal groeien en vorm en invulling zal krijgen. Ik wil per semester een thema oppakken en dat belichten vanuit enkele systeemplenzen. Dat doe ik in de vorm van deskresearch, interactie met experts (gesprekken, interviews) en het gebruiken van studio's als testomgeving. De actualiteiten en kansen die zich voordoen, zullen de volgorde van de thema's bepalen. Het najaar van 2026 staat bijvoorbeeld in het teken van 'werk in de stad' en de samenwerking met de IABR, die met het thema 'Systems of support' neerstrijkt op het Hunter Douglas terrein.

Ik sluit mijn betoog af met een quote van de Nederlandse natuurbeschermer Jac. P. Thijsse: "Kijk goed om je heen naar wat er gebeurt, en hóé. Want alles om je heen is belangrijk." Dit onderzoekende kijken naar niet alleen het 'wat' maar ook het 'hoe' is volgens mij een opstap naar niet alleen maar goed, maar ook haalbaar ontwerp. Ik kijk er naar uit om de komende drie jaar de

verbinding te zoeken tussen deze twee grootheden, en handvatten aan te reiken die de studenten van de academie tot betrokken én strategische ontwerpers maken.

Voorgedragen op 6 februari 2026

Literatuur

De Jong, T. M., & Van Der Voordt, D. J. M. (red.). (2002). Ways to study and research: urban, architectural, and technical design. los Press

Nijhuis, S., Vries, J. de & Noortman, A. (2017). 'Ontwerpend onderzoek', in: Simons, W & Van Dorp, D (red.), Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming. Methoden vooranalyse en visievorming. Wageningen: Uitgeverij Landwerk, p. 256-283

Platform Ontwerp NL (2024). What-if Nederland 2100

Hinterleitner, J.; Van der Linden, H.; Daamen, T. (2023). Ontwerpen in gebiedsontwikkeling – ontwerpend onderzoek als strategisch instrument

Kennisplatform Stedelijke Snelwegen en Ruimtelijke Ontwikkeling (2025). Afslag Meerwaarde

Vereniging Deltametropool (2024). Ontwerpend onderzoek NOVEX, Lessen uit de Ruimtelijke voorstellen

Platform Ontwerp NL (2026). Ontwerpen aan onze toekomst

Deltares (2021). Op Waterbasis - Grenzen aan de maakbaarheid van ons water- en bodemsysteem

Ministerie van BZK (2020). Nationale omgevingsvisie

Ministerie van VRO (2025). Ontwerp Nota Ruimte

